

Yhteiskuntatieteiden rooli maapalloistumisessa?

Ensimmäinen yhteiskuntatieteiden maailmanfoorumi Bergenissä 10.–12.5.2009.

Kansainvälinen yhteiskuntatieteiden neuvosto (The International Social Science Council (ISSC)) piti ensimmäisen World Social Science Forumin Norjan Bergenissä toukokuussa. Konferenssin teemana oli yksi maapallo – erilaiset maailmat (One planet – Worlds Apart?). Osallistujia oli lähes tuhat 81 eri maasta ja useista maanosista. Tähtisiintyjinä olivat muun muassa professorit Amartya Sen ja Rajendra Pachauri.

Monitieteinen ja monialainen konferenssi käsitteli globaaleja aiheita, kuten ympäristöä, ilmastonmuutosta, muuttoliikettä, pandemioita ja talouskriisiä sekä niiden yhteisvaikutuksia. Konferenssin tavoitteena oli selkeyttää muuttuvan maailman tuomia haasteita yhteiskuntatieteelle, niiden vuorovaikutusta sekä arvioida yhteiskuntatieteiden tilaa haasteiden edessä. Yhteiskuntatieteiden roolina nähtiin mallien kehittäminen ja testaaminen sekä vuorovaikutuksen tutkiminen yksilöiden ja yhteiskunnan välillä, ihmisten toiminnassa ja vuorovaikutuksen muutoksen vaikutusta ympäröivään luontoon. Puheenvuoroissa todettiin, että monet yhteiskuntatieteiden teoriat saattavat olla epätäydellisiä, vajaita tai väärä. Yhteiskuntatiede on monin tavoin sirpaloitunut tai sekava, mikä johdattaa yhteiskuntatieteiden monista

aloista sekä useista kilpailevista koulukunnista.

Maailmanfoorumin avasi kymmenien maahanmuuttajalasten ja nuorten moderni yhteisöllinen musiikkiesitys, joka asetti konferenssin globaalit teemat ja haasteet paikallisen konkreettiseksi. Konferenssin avasivat virallisesti Norjan opetus- ja tiedeministeri Tora Aasland, Euroopan tutkimusneuvoston varapresidentti Helga Nowotny, Bergenin yliopiston rehtori Sigmund Grønmo ja UNESCO:n apulaisjohtaja Pierre Sané. Helga Nowotny, Euroopan tutkimusneuvoston varapresidentti (European Research Council) kritisoi yhteiskuntatieteiden tarvetta ja saatavuutta rationaalisessa päätöksenteossa, kansalaisia varten ja roolia todellisuuden vahvistajana.

Konferenssin pääesitelmiä pitivät Harvardin yliopiston professori Amartya Sen, Columbian yliopiston professorit Jon Elster ja Saskia Sassen, YK:n AIDS-ohjelman entinen johtaja Peter Piot ja Kansainvälisen ilmastopaneelin puheenjohtaja professori Rajendra Pachauri. Avauspuheenvuorossa professori Amartya Sen haastoi yhteiskuntatieteet tarkastelemaan klassikoita uudelleen ja tulkitsemaan niitä oikein ja riittävästi. Yhteiskuntatieteiden rooli voisi olla ratkaiseva, kun ratkaistaan ongelmia rationaalisen riittävyyden ja valinnan välillä sekä kiinnostuksen ja anteliaisuuden välillä suhteessa tarpeisiin. Sen rohkaisi matematiikan, taloustieteen ja yhteiskuntatieteiden yhteistyön lisäämistä asenteita ja yhteistyön muotoja muuttamalla ja lisäämällä. Sen ei pitänyt hedelmällisenä tutkijoiden erottelua pro-, con- ja against-tutkijoihin tieteidenvälisessä yhteistyössä. Sitä vastoin teorioita pitäisi

sekoittaa, mutta myös tarkastella kriittisesti millaisesta tieteiden välisestä yhteistyöstä olisi eniten hyötyä ja mitä vaatimuksia eri tieteenaloilla on muille tieteenaloille sekä yhteistyölle. Senin mukaan taloustieteiden ja yhteiskuntatieteiden 'tarkkuuden' erojen sijaan pragmaattisuudella voidaan tutkia ja ratkaista muun muassa köyhyyteen ja onnellisuuteen liittyviä haasteita. Jon Elster puhui yhteiskuntatieteiden monialaisuudesta ja teorioiden moninaisuudesta. Saskia Sassen esitys käsitteli uusia alueiden, arvovallan ja oikeuksien kokonaisuutta globalisaation aikakaudella.

Rajendra K. Pachauri on Nobelpalkittu intialainen kansainvälisen ilmastopaneelin (IPCC) puheenjohtaja. Jotta ilmatoraportit saataisiin toiminnan tasolle, Pachauri toivoo yhteiskuntatieteiden tukea, jotta kansalaiset, poliitikot ja muut toimijat vakuuttuvat ilmastonmuutoksen todellisuudesta ja ihmisten käyttäytymisen muutoksen välttämättömyydestä. Vaikutukset yhteiskuntaan vaihtelevat riippuen arvoista, ilmaston herkkyydestä muutoksille ja siitä mistä eri maissa ollaan valmiita luopumaan. Paneelin harjoittamat yhteisarvioinnit arvioivat muutokset eri sektoreilla ja alueilla, mutta myös naamioivat vaikutuksia ihmisiin, yhteiskuntaan, kulttuuriin ja ympäristöön. Suurin vaikutus ilmastonmuutoksella on ihmisiin, jotka sitä vähiten aiheuttavat eli etelän köyhiin. Suurimmat ilmastonmuutoksesta aiheutuvat vaikutukset koskevat veden vähäisyyttä tai puutetta, kasvintuotannon vähentymistä ja maatalouden tuottamien tulojen laskua. Afrikassa tämä merkitsee maataloustulojen vähentymistä 90 prosentilla vuoteen 2100 mennessä.

Ilmastomuutos vaikuttaa myös maailman turvallisuuteen, vakau-teen ja inhimilliseen turvallisuuteen. Etniset konfliktit lisääntyvät vähäisten luonnonvarojen vuoksi, ilmas- topakolaisten määrä lisääntyy ja yhä useammat muuttavat ilmastomuutoksen vuoksi. Pachaurin mukaan yhteisiä tavoitteita ilmastomuutoksen torjuntaan ovat yhtäläinen pääsy voimavaroihin, inhimil- lisen ja sosiaalisen pääoman varas- tointi ja riskien hallinnan jakami- nen. Ilmastomuutoksen vaikutuk- set ja haavoittuvuus on arvioitava erilaisissa inhimillisissä järjestelmissä, maantieteellisesti ja sektorien välisissä ympäristöissä, arvokeskus- telussa ja monitieteisessä ja -alaisis- sa ympäristöarvioinneissa.

Professori Robert Balstad, Co- lumbian yliopiston ympäristöä, il- mastomuutoksia ja ihmisen toimin- nan vaikutuksia tutkivan tutkimus- laitoksen johtaja, pohti miten yhteiskuntatieteet voisivat vaikuttaa ilmastomuutokseen: ensin pitää ylittää luonnontieteiden ja yhteis- kuntatieteiden väliset rajat, joihin vaikuttavat aika, paikka ja kulttuu- ri. Tähän tarvitaan yhteisiä hank- keita ja tieteenalojen välistä keskus- telua. Ilmastomuutosta tutkitaan suurimmaksi osaksi luonnontietei- sä, mutta toimintaohjelmat ja il- mastopolitiikan toteuttaminen ovat yhteiskuntatieteiden aluetta, jossa tutkimus tuo perustan poliittiselle ja ohjelmalliselle toiminnalle. Yhteiskuntatieteiden avulla voidaan siirtyä ilmastomuutoksen vaikutus- ten arvioinnista muutoksiin ihmis- ten elämässä, esimerkiksi veden ja maan käytössä. Yhteiskuntatietei- den tulisi kokeilla, tutkia ja arvioi- da päätöksentekoa, informaatio- prosesseja, päätöksenteon kriteerejä sekä tiedonvälitystä tutkijoiden, väestön ja poliitikkojen välillä. Myös ilmastomuutosten historiaa tulisi tutkia, jotta voidaan oppia (lähi)menneisyydestä. Ilmastomu- utoksen aiheuttamia yhteiskunnalli-

sia ja taloudellisia muutoksista maissa ja maiden välillä voidaan vertailla ja tutkia esimerkiksi maa- talouden ja muiden politiikkojen yhteisvaikutusta ihmisten muuttoon maalta kaupunkiin. Yhteiskuntatie- teiden tulisi monitieteisesti ja yli oppiaineiden tutkia ilmastomu- utoksen vaikutusta, mutta erityisesti tutkimusrahoituksen olisi muutut- tava ja tuettava tieteiden välistä ja monitieteistä tutkimusta. Tällaisten tutkimusten rahoitusjärjestelmä kaipaa myös uudistamista ja uutta näkemystä. Lisäksi monitieteistä ja tieteiden välistä tutkimusta ja sen rahoitusta pitäisi tukea niin kansal- liselta kuin kansainväliseltä tasolta eri organisaatioista. Tämä tarkoittaa myös koulutuksen muuttamista monitieteiseksi ja tieteiden väliseksi koulutukseksi, mikä pidentää opis- keluaikaa. Monitieteisyys ja tietei- den välisyys tarvitsee uudenlaisia julkaisukanavia ja sellaisten tiede- kuntien luomista, joissa tutkijat ovat aidosti monitieteisiä ja tietei- den välisiä.

Maahanmuuttoa käsiteltiin myös useissa työryhmissä. Profes- sori Nicola Piper Swansen yliopistosta Englannista puhui maahanmuuton naisistumisesta ja siihen liittyvistä ongelmista, Professori Joseph Chamie New Yorkin maahanmuuttoins- titiutista maahanmuuton, demo- grafian ja väestöpolitiikan välisistä suhteista ja 'ikuisesta' muuttoliik- keestä maailmanhistoriassa. Profes- sori David Ingleby Utrechtiin yli- opistosta Hollannista esitti pää- asiassa eurooppalaisen tutkimus- hankkeen tuloksia ja sosiaali- ja terveyspalvelujen tilannetta eri maissa ja mahdollisia parhaita toi- mintatapoja. Ingleby puhui maa- hanmuuttajien terveyspalveluiden tarpeesta ja lähtökohdista palvelu- jen järjestämiselle yhtäältä tartunta- tautien ehkäisemiseksi ja toisaalta terveyden tasa-arvoisuuden paran- tamiseksi. Suurimmat haasteet ovat perinataalinen terveys, maahan-

muuttajien ikääntyminen, mielen- terveysongelmat sekä ammattitaudit ja -onnettomuudet.

Esityksissä olivat esillä maa- hanmuutto osana globalisaatiota ja vahvasti kietoutuneena muihin kan- sainvälisiin virtoihin, kuten pää- oman ja tavaroiden liikkeisiin. Yhä suurempi määrä ihmisiä liikkuu maiden ja maanosien välillä, yli rajojen ja ilmastojen, mikä aiheuttaa katkenneita yhteyksiä ja jännitteitä. Maahanmuuttoon vaikuttavat eri- tyisesti eri maiden väestönkehitys sekä demokratia- ja kehitysaste. Maahanmuuttajien skaala opiskeli- joista korkeatasoisin ammattilai- siin, uusien mahdollisuuksien etsi- jöihin, sekä nälältä ja sodalta suojaa hakeviin pakolaisiin on laaja. Vaik- ka "flat world", jossa maailma näh- dään talouden ja markkinoiden yhteisenä pelikenttänä on saattanut paikoin tasoittaa mahdollisuuksia ja vähentää köyhyyttä, vaikutukset ovat olleet ristiriitaisia, monimut- kaisia ja moninaisia. Maahanmuut- to on aivovuotoa, mutta voi aiheut- taa myös sopeutumiso ongelmia ja kansalaisuuteen liittyviä ongelmia uudessa kotimaassa. Maahanmuu- ton laajuus, rakenne, seuraukset ja politiikka ovat tärkeitä haasteita. Mitkä ovat liikkuvuuden trendit ja seuraukset? Miten eri yhteiskunnat reagoivat ja mitä voidaan oppia vasteista? Miten valtiot voivat rajoittaa maahanmuuttoa ja miten turvallisuuskysymyksiä voidaan kä- sitellä ympäristössä, jossa on epäta- sa-arvoisuutta alueiden välillä, ympäristön asumiseen sopimattomu- desta johtuvia pakkomuuttoja, ikääntyvät länsiyhteiskunnat ja markkinavoimat? Onko maahan- muuton rajoittaminen mahdollista ja olennaista, kun pääoman, tava- roiden ja informaation liikkuvuutta vapautetaan? Voidaanko Euroopan kokemusta rajojen poistosta ja va- paan muuton sallimista aluetasolla tehdä muilla alueilla tai globaa- listi?

Nicola Piper korosti sukupuolinäkökulman huomioimista, kun tutkitaan maahanmuuttoa. Eri maiden maahanmuuttopolitiikat ovat lähentymässä toisiaan ja ne korostavat lahjakkaiden rekrytointia ja lyhytaikaisia työsopimuksia työntekijöille sekä teknistä että manuaalista työtä tekeville sekä lisärajoituksia matalan taitotason töihin että sääntöjen vastaisen ja luvottoman muuton lisääntymisen vähentämiseksi. Maahanmuutto on erityisen naiskeskeistä, jos lähtömaissa miehet ovat työttömiä tai alityöllistettyjä – esimerkiksi 70 prosenttia uusista koulutuksen saaneista naisista Filippiineillä ja Sri Lankassa muuttaa maasta töihin ulkomaille. Maahanmuuttajanaiset ovat erityisesti tulomaissa naisvaltaisilla aloilla, kuten sairaanhoito- ja hoivatyössä. Ammatillisesti koulutetut naiset muuttavat teollisuusmaihin. OECD raportin mukaan naiset ovat yliedustettuina aivovuoto (brain drain) tyyppisessä muutossa erityisesti sairaanhoito- ja hoivatyössä. Monet ammatillisesti koulutetut naiset muuttavat myös perhesyiden vuoksi, mikä ei näy tilastoissa. Usein ammatillisesti koulutetut naiset ovat tulomaissa vaatimattomimmassa töissä kuin koulutustaso edellyttäisi, jolloin voidaan puhua myös puhua aivojen alikäytöstä (brain waste). Näin voidaan puhua työn, maahanmuuton ja köyhyyden naisistumisesta, joka liittyy miesten muuttoon (naisista pää-asiallisia maanviljelijöitä) ja naisten maahanmuutossa perheen toimentulon varmistamiseen, kun miehet työttöminä ja alityöllistettyinä. Globaalit hoivatyön ketjuissa kotitaloustyö, sairaanhoito ja hoivatyö sekä työntekijöiden alkuperä, määränpää ja muut tekijät vaihtelevat. Maahanmuuton ja työn linkit kansainvälisessä ja kansallisessa muutossa ovat tärkeitä ja erityisesti erilaisten politiikoiden kentässä. Toisaalta maahanmuuttoa voidaan ajatella myös

investointina, mutta millä ehdoilla ja kenen näkökulmasta?

Yhteisöjen voimat ja kansanterveys sessiossa puhuivat UNAIDS entinen johtaja Peter Piot, Lancasterin yliopiston professori Jennie Popay, Tata Institute of Social Sciences, Professori Ashok Yesudian ja Sir Michael Marmot Lontoosta. Väestön terveys riippuu monista yhteiskunnan tekijöistä, jotka vaikuttavat ihmisten kasvuun, elämään, työhön, ikääntymiseen sekä kauppaan, työolosuhteisiin, kaupungistumiseen, koulutukseen, sukupuolten välisiin suhteisiin ja sosiaali- ja terveyshuollon järjestelmiin. Globaalisti terveyteen investoidaan enemmän, terveyspalveluiden saatavuus paranee ja terveydenhuollon laatua kehitetään. Melkein 10 prosenttia maailman talouden panostuksesta kohdistuu terveyteen. Paneeli pohti, miten relevantti ja ajantasainen tieto voidaan käyttää paremmin hyödyksi parempien tulosten saavuttamiseksi, miten terveyttä voidaan parantaa erityisesti haavoittuvissa ihmisryhmissä, kun suurin osa tutkimuksesta, lääkkeitä ja hoidoista tehdään teollisuusmaissa. Miten terveyttä voidaan parantaa ja katalysoida toimijoita yhteisöissä ja maailmanlaajuisesti, jotta terveys paranee kaikissa yhteiskunnissa, ei vain hyvin tai huonosti toimeentulevilla, vaan koko väestössä.

Marmot esitti sosiaalisen oikeudenmukaisuuteen perustuen teesinä toimista, joita kansakunnat voivat tehdä terveyteen vaikuttavien sosiaalisten tekijöiden huomioimiseksi: päivittäisten elinolosuhteiden parantaminen; rakenteellisten olosuhteiden parantaminen; ja vallan, varojen ja voimavarojen jako ja terveyden epätasa-arvon monitorointi, interventtioiden arviointi ja evidenssin rakentaminen. Toimia tarvitaan globaalisti, kansallisella ja paikallisella tasolla voimaannuttamalla taloudelliset, psykososiaaliset ja po-

liittiset tekijät. Marmot esitti, miten tämä on tehty Englannissa, jossa alkulähtökohtana on selvitetty terveyden epätasa-arvoisuuden pysyvyyttä ja lyhyen, keskipitkän ja pitkän ajan vaikutuksia. Marmotin mukaan avainkysymys on millaisessa yhteiskunnassa haluamme elää. Pääministerin asettaman työryhmän tehtävänä on Englannissa selvittää terveyttä määrittäviin tekijöihin liittyviä haasteita, identifioida toimintoja, neuvoa tavoitteissa ja toimissa ja valmistella raportti, jonka pohjalta voidaan tehdä 2010 jälkeinen terveyden epätasa-arvoisuutta vähentävä strategia. Valmistelutyössä on yhdeksän ryhmää eri aihealueista, joita ovat suositusten laadinta WHO:n komitean suositusten mukaisesti, keinojen, indikaattorien ja tavoitteiden laadinta terveyden epätasa-arvoisuuden vähentämiseksi 2010 jälkeen sekä ryhmiä, jotka tekevät tärkeämpiä analyyseja terveyttä määrittävistä tekijöistä. Lisäksi on lukuisia konsultaatioita alueellisten ja paikallisten kansanterveyden johtajien ja palveluorganisaatioiden kanssa sekä kansallisesti että kansainvälisesti. Tärkeää on kansallisten toimintamallien löytäminen paikalliseen kulttuuriin ja olosuhteisiin sekä jo olemassa olevien terveyden tasa-arvoisuutta ajavien toimintaohjelmien terävöittäminen ja kohdistettujen ja väestötason toimintojen parantaminen 2010 jälkeen.

Keskustelussa intialainen professori Yesudian korosti monikulttuurisen ja monietnisen väestön terveyttä määrittävien tekijöiden, kuten köyhyyden, syrjäytymisen ja sukupuolisen erottelun merkitystä. Intiassa tarvitaan monisektorista ja monialaista näkökulmaa terveyteen biolääketieteen sijaan. Jennie Popay puhui WHO:n terveyden sosiaalisten vaikutusten ryhmän Tiedon verkon (Knowledge Network) toiminnasta. Terveyttä määrittävien tekijöiden parantamiseksi ja tasa-ar-

voistamiseksi suurin tekijä on yhteiskunnallinen liike poliittisin ohjelmin sekä osallistuvien keinoin. Tämä pitäisi rakentua sosiaaliin ja kulttuurisiin voimavaroihin tavallisista ihmisistä ja paikallisista yhteisöistä: yhteiskuntatieteiden tehtävänä on tavallisten ihmisten kollektiivisen toiminnan vaikutusten tutkiminen ja sen selvittäminen, miten ne voivat vaikuttaa paikalliseen hallintoon terveyttä määrittävien tekijöiden parantamiseksi. Keskusteluissa oli mukana myös kysymys uusliberalismin vaikutuksesta kol-

lektiivisten voimavarojen tuhoamiseen 'toivon ja vastustuksen kautta'. Popay esitti globaalin kapasiteetin luomista ja tiedonvaihtoa kumppanuuden kautta ja yhteisöjen toiminnan tukemista käyttäjien ja tekijöiden välillä tutkimuksen kautta.

Olen tässä kättanut vain joitakin sessioita tästä erittäin mielenkiintoisesta laaja-alaisesta, monitieteisestä ja tieteiden välisestä konferenssista. Olisiko Sosiaalilääketieteen yhdistyksellä tai jollakin muulla taholla mahdollisuuksia koota vastaavanlainen monialainen, mo-

nitieteinen ja tieteidenvälinen kokous, jossa pohdittaisiin tiiviisti ympäristön, ilmastonmuutoksen, muuttoliikkeen, pandemioiden ja taloustaantumien yhteisvaikutusta kansallisesti? Erillisiä seminaareja pidetään kyllä runsaasti, mutta todellinen tieteiden välinen, monitieteinen ja suvaitseva moniääninen keskustelu olisi tarpeen.

RIITTA-MAIJA HÄMÄLÄINEN
FT, Vierailuva tutkija
Bergenin yliopisto
Stein Rokkan Center